

A konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából a Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének munkatársai 2014. november 5-7. között tudományos konferenciát szerveztek. A kötet az ott elhangzott előadások többségének írott változatát tartalmazza. A konferencia dátumának választása tudatos volt: a nagy nyugati egyházszakadás felszámolására összehívott XVI. egyetemes zsinatot 1414. november 5-én nyitotta meg Konstanzban XXIII. János pápa. A Debreceni Egyetem Történelmi Intézetében már évek óta folyik Luxemburgi Zsigmondnak és korának kutatása. Együttal csatlakozni kívánunk a német történetírás azon projektjéhez („Das Konziljubiläum 2014-2018. 600 Jahre Konstanzer Konzil”), amellyel a zsinatra emlékeznek. A kötet a magyar kutatás egyik hozzájárulása a "Konzilstadt Konstanz" programhoz.

„CAUSA UNIONIS, CAUSA FIDEI, CAUSA REFORMATIONIS IN CAPITE ET MEMBRIS”

„CAUSA UNIONIS, CAUSA FIDEI, CAUSA REFORMATIONIS IN CAPITE ET MEMBRIS”

TANULMÁNYOK A KONSTANZI ZSINAT
600. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

Tudomány és kommunikáció – a Debreceni Egyetem
tudománykommunikációs tevékenységének fejlesztése
TÁMOP-4.2.3-12/1/KONV-2012-0060

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

„CAUSA UNIONIS, CAUSA FIDEI, CAUSA REFORMATIONIS
IN CAPITE ET MEMBRIS”

TANULMÁNYOK A KONSTANZI ZSINAT 600. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

„CAUSA UNIONIS,
CAUSA FIDEI, CAUSA
REFORMATIONIS IN
CAPITE ET MEMBRIS”

TANULMÁNYOK A KONSTANZI ZSINAT
600. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

Szerkesztette: Bárány Attila
Pósán László

Tartalomjegyzék

Előszó 7

A konstanzi zsinat és Európa

Bárány Attila: <i>A Luxemburg-ház nyugati (angol, francia, burgundi) kapcsolatai 1378 és 1416 között</i>	10
Bubnó Hedvig: <i>Kaszília küldöttsége a konstanzi zsinaton</i>	36
Csukovits Enikő: <i>A konstanzi zsinat, mint könyvvásár és tudományos fórum</i>	52
Györkös Attila: <i>Francia egyházpolitikai törekvések a skizma idején és a konstanzi zsinaton</i>	60
Kiss Gergely: <i>Magyar követség a pisai zsinaton? XII. Gergely és Magyarország kapcsolata 1408-1409-ben</i>	70
Kondor Márta: <i>Magyar király a német trónon: Luxemburgi Zsigmond birodalmi kancelláriája és a királyi tanács (1410-1419)</i>	83
E. Kovács Péter: <i>Imperia az imperiumban</i>	101
Maléth Ágnes: <i>A schisma előidézői? Az avignoni pápaság megtételése a modern magyar történetírásban</i>	117
Orosz István: <i>Európa a konstanzi zsinat korában</i>	129
Pósán László: <i>A Német Lovagrend, a lengyel és a litván állam közötti konfliktus a konstanzi zsinaton</i>	144
Prajda Katalin: <i>A Magyar Királyság és a Firenzei Köztársaság diplomáciai kapcsolatai a Zsigmond-korban</i>	161

Egyház-és jogtörténet

Érszegi Géza: „...az ország szabadságát a konstanzi egyetemes zsinaton esküvel megerősítették, ahogy az a róla kiadott bullában világosan olvasható”	176
Fedeles Tamás: <i>A Camera Apostolica és a magyar egyházi javadalmak a konciliarizmus időszakában</i>	189
F. Romhányi Beatrix: <i>A konstanzi zsinat és a ferences obszervancia megjelenése Magyarországon</i>	210
Tusor Péter: <i>A konstanzi bulla „alkalmazása”. A magyar királyi főkegyúri jog a 15-16. században</i>	219

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

ISBN 978-963-89963-3-6

Felelős kiadó: a Printart-Press Kft. ügyvezetője

Grafikai-nyomdai előkészítés: Szabó Balázs

Nyomdai munkálatok: Printart-Press Kft.

Magyarország a konstanzi zsinat idején

Gulyás László Szabolcs: <i>Luxemburgi Zsigmond jobbágyköltözéssel kapcsolatos rendelkezései</i>	242
Gyöngyössy Márton: „ <i>Gazdag föld – szegény ország</i> ”: <i>magyarországi aranytermelés és aranypénzverés Luxemburgi Zsigmond korában</i>	255
Kordé Zoltán: <i>Hatalmi-politikai viszonyok Erdélyben a konstanzi zsinat korában</i>	269
Sebők Ferenc: <i>A konstanzi zsinat a modern magyar történetírás tükrében</i>	278
C. Tóth Norbert: <i>A király helyettesítése a konstanzi zsinat idején</i>	289

Bárók, főpapok, humanisták, címerek

Árvai Tünde: „ <i>Magnus comes de Hungaria</i> ” – <i>Garai Miklós nádor Nyugat-Európában</i>	316
Bozzay Réka: <i>Magyar diákok egyetemjárása a Luxemburgi Zsigmond korában</i>	328
Gyulai Éva: <i>A Magyar Királyság címere Anjou Renée heraldikai reprezentációjában</i>	341
Jékely Zsombor: <i>Címerkönyvek és címereslevelek: magyar nemesi címerek a konstanzi zsinat idején</i>	355
Kiss Farkas Gábor: <i>Konstanztól Budáig: Pier Paolo Vergerio és a magyar humanizmus</i>	371
Novák Ádám: <i>A sasember fiai. Egy főúri család és familiája Luxemburgi Zsigmond kíséretében</i>	385
Prezenszki Erzsébet: <i>Bajoni István, egy XV. századi humanista főpap életpályája</i>	401
Véber János: <i>Barius Miklós, egy humanista műveltségű főpap a 15. század közepén</i>	414

Hadtörténet, hadszervezet, haditechnika a konstanzi zsinat korában

Fodor Pál: <i>Az oszmán hadszervezet a 15. század első felében</i>	424
B. Szabó János: <i>A huszita hadviselés hatása és adaptációja Kelet-Közép-Európában</i>	432
Veszprémy László: <i>Zsigmond és a husziták küzdelmének első évei. A hadvezér és diplomata konfliktusa</i>	442

Előszó

„Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris”

A konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából a Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének munkatársai 2014. november 5-7. között tudományos konferenciát szerveztek. Jelen kötetünk az ott elhangzott előadások többségének írott változatát tartalmazza. A konferencia megrendezését lehetővé tevő pályázati források rendkívül szűkre szabott elszámolási határideje miatt azonban néhány előadás, mivel írott változata nem, vagy csak későn készült el, sajnos kimaradt a kötetből. Az e fölötti szomorúságot viszont ellensúlyozza talán az a tény, hogy ilyen nagyszámú tanulmányt magában foglaló kötet, alig pár héttel a konferenciát követően, még soha nem készült. Köszönjük minden előadónak és szerzőnek, hogy együttműködő partnerek voltak ehhez a rendkívül gyors munkához.

Annak, hogy Debrecenben egy ilyen konferencia szervezésébe fogtunk, több oka is volt. Egyrészt a Debreceni Egyetem Történelmi Intézetében már évek óta folyik Luxemburgi Zsigmondnak és korának kutatása. 1997-ben nemzetközi konferenciát tartottunk „Sigismund Tagung 1387-1997” címmel, ahol képviseltette magát a német kutatás – Jörg K. Hoensch előadása a Zsigmond-kutatás újabb útjait határozta meg („Schwerpunkte der Sigismund-Forschung nach 1945”) – illetve a magyar középkorkutatók közül Engel Pál és Kubinyi András is. A közönség soraiban részt vett Bak János (Central European University), illetve az amerikai medievisták közül a magyar történelem iránt talán leginkább elkötelezett James Ross Sweeney (Penn State University) is. (A konferencia idegen nyelvű tanulmánykötete néhány évvel később, 2000-ben jelent meg Gunst Péter és Tilmann Schmidt szerkesztésében, *Das Zeitalter König Sigmunds in Ungarn und im Deutschen Reich* címmel (Debrecen, 2000.) Az akkori előadók közül többen – példának okáért Draskóczy István – a mostani, 2014. évi konferencián is szerepeltek. A konstanzi zsinat korának Európáját bemutató széles körképű plenáris nyitó előadást Orosz István akadémikus, professor emeritus, a Magyar Történelmi Társulat elnöke tartotta.

Másrészt a 600 éves évforduló alkalmából megrendezett tudományos konferenciával a Debreceni Egyetem egyúttal csatlakozni kívánt a német történetírás azon projektjéhez („Das Konziljubiläum 2014-2018. 600 Jahre Konstanzer Konzil”, <http://www.konstanzer-konzil.de>), amellyel a konstanzi zsinat évfordulójára emlékeznek. A Konzilstadt Konstanz program egészen 2018-ig tart, és ezzel a kötettel – illetve ennek majd egy idegen nyelven kiadandó változatával – a magyar kutatás legújabb eredményeit kívánjuk megismertetni Európában.

Harmadrészt, a Debreceni Egyetem Történelmi Intézetében több éve működik egy kutatócsoport, melynek tagjai – akik a jelen konferencia előadói között is szerepeltek – a középkori Magyar Királyság Európában elfoglalt helyét és kapcsolatrendszerét vizsgálják. Ez a több éve létező műhely 2014-től a Magyar Tudományos Akadémia Lendület-pályázatát elnyerve alakította meg az MTA–Debreceni Egyetem „Lendület” munkacsoportot, „Magyarország a Középkori Európában” címmel. Ennek a kutatócsoportnak komoly szerepe volt a konferencia megszervezésében, és a tanulmánykötet elkészítésében.

A konferencia szervezése során azt az elvet fogalmazzuk meg, hogy a konstanzi zsinat időszakával és a Luxemburgi Zsigmond uralkodásával foglalkozó hazai kutatás minél szélesebb palettája jelenhessen meg, ezért nagyobb témakörökhöz igyekeztünk rendezni az előadásokat. A jelen kötet fejezetei is nagyrészt ezt a tematikus struktúrát követik.

A konferencia dátumának választása tudatos volt: az akkor már harmincnégy éve tartó nagy nyugati egyházszakadás felszámolására összehívott XVI. egyetemes zsinatot 1414. november 5-én nyitotta meg Konstanzban XXIII. János pápa. A schisma három pápája adta az ötletet, hogy a megnyitóbeszéd megartására – a Debreceni Egyetem rektora mellett – három felekezet képviselőjét kérjük fel. A zsinati konferenciát Bosák Nándor, a Debrecen-Nyíregyházi Római Katolikus Egyházmegye püspöke, Kocsis Fülöp, a Hajdúdorogi Görögkatolikus Egyházmegye püspöke, és Fekete Károly, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem rektora köszöntötte. A konferencián közel ötven előadás hangzott el. Az előadók gyakorlatilag lefedték az ország összes tudományos központját és felsőoktatási intézményét. A Debreceni Egyetemen kívül képviseltette magát az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Károli Gáspár Református Egyetem, a Miskolci Egyetem, a Nyíregyházi Főiskola, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, a Pécsi Tudományegyetem és a Szegedi Tudományegyetem. Jelen voltak az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, a Budapesti Történelmi Múzeum, a szentendrei Feren-czy Múzeum, valamint a Honvédelmi Minisztérium kutatói, illetve képviseltette magát több kutatócsoport is (MTA–Hadtörténelmi Intézet és Múzeum–Szegedi Tudományegyetem–Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Magyar Medievisztikai Kutatócsoport, továbbá a fent említett debreceni Lendület-munkacsoport mellett az MTA–PPKE „Lendület” Egyháztörténelmi Kutatócsoport és az MTA BTK TTI „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport)

Bárány Attila – Pósan László

A konstanzi zsinat és Európa

állításáért a felelősséget a király helyettesei, azaz a királyné és a vikáriusok, majd az utóbbiak távozásával a kormányzással újabban megbízottak⁶⁹ vállalták. De jelentheti-e mindez azt, hogy a prelátusok és bárók többsége Zsigmond távolléte idején lényegében kiszorult a döntéshozatalból? Természetesen nem. Azon túl, hogy a *de consilio prelatorum et baronum* formulával nem csak a titkospecsét alatt, de a Zsigmond távollétében Magyarországon kelt oklevelekben is találkozunk, *deliberatio*-s és *commissio*-s jegyzetek,⁷⁰ perhalasztások⁷¹ tanúskodnak arról, hogy az előkelők döntéséből egyre-másra történtek intézkedések. A problémával, hogy ezek mögött a kifejezések mögött a prelátusok és bárók pontosan milyen gyűléseit kell értenünk, jelen kötetben a király helyettesítésének kérdését tanulmányozva C. Tóth Norbert foglalkozott.

⁶⁹ Zsigmond az 1416. április 5-én Párizsból Kanizsaihoz intézett levelében az érseket arra utasította, hogy „haladéktalanul induljon el hozzá Franciaországba, [...] Magyarország kormányzását pedig bízva a prelátusokra és bárókra, különösen Pelsőczy Bebek János tárnokmesterre, Perényi Péter országbíróra, Rozgonyi János főkincstartóra, Marczali Dénesre és belátása szerint másokra.” ZsO V. 1728. sz. Őzdegi Besenyő Pálra I. jelen kötetben C. Tóth Norbert tanulmányát, a királyi vikáriusokra *Kondor Márta: Absente rege: Luxemburgi Zsigmond magyarországi vikáriusai (1414–1419)*. In: Pécs 2013. Szerk. Fedeles Tamás – Font Márta – Kiss Gergely. Kor-szak-határ. A Kárpát-medence és a szomszédos birodalmak (900–1800). 119–138.

⁷⁰ *deliberatione baronum, ad deliberationem baronum, ad commissionem prelatorum et baronum* stb.

⁷¹ *de generali decreto prelatorum et baronum, ex commissione baronum regni, ex deliberatione baronum* stb.

E. Kovács Péter Imperia az imperiumban

*Szórakozás és látványosság a konstanzi zsinaton**

A konstanzi zsinatnak helyet adó egykori Kaufhaustól nem messze, a Boden-tó partján, egy kilenc méter magas, tizenhét tonna súlyú, lenge öltözetű hölgy szobrát csodálhatják meg az arra járó érdeklődők. A műalkotást – Peter Lenk munkáját – 1993-ban avatták fel és a mai napig fogadja a szárazföldről és a vízen érkezőket. A nőalak kettő, meztelen és törpe férfit tart a kezében. Az egyikük koronát hord és a birodalmi almát szorongatja markában, míg a másik fejét a pápai tiara díszíti. A színhely és a két figura attribútumaiból – jelen esetben figyelmen kívül hagyom a férfiaságot jelképező ismérvet, de nem azért, mert ennek a vizsgálódásba történő bevonása számos pajzán magyarázatra adhatna lehetőséget, hanem mert az átellenben gubbasztó foglalkozásából adódó visszafogottsága okán lábait keresztbe rakja, eltakarva az esetleges összehasonlítás alapjául szolgáló testrészt – merészen arra következtethetünk, Zsigmond és V. Márton üldögél békésen egy vonzó amazon tenyerén.

A nürnbergi születésű művész azt nyilatkozta, hogy *Imperia* alakjai esetében nem a pápáról és a császárról hanem (vásári) mutatványosokról van szó, akik a világi és egyházi hatalom jelvényeit öltötték magukra. És hogy az igazi pápák és császárok mennyire voltak maguk is azok, azt a nézők történelmi képzettségére bízta.¹ A hatalmas dáma a kereszttségben a „La belle Impéria” nevet kapta, köszönhető ez Honoré de Balzacnak, aki a „Pajzán históriák” című novella gyűjteményében emléket állított a konstanzi zsinat idején feledhetetlen örömeket adó kurtizánnak.² Tovább rontott a helyzeten Iny Lorentz történelmi regénye, aki a szajha sorra juttatott, és hosszas kalandok után a városba megérkező Marie életén keresztül „tisztelgett” a francia realista főszereplője előtt.³ A könyvből készült filmről inkább nem beszélnek.

Apró problémának tűnhet, de hősnőnk létezéséről semmit sem tudunk. A „Goriot apó” szerzőjének modelljét feltehetőleg máshol kell keresnünk, nem „csá-

¹ *Jasmin Hummel*: 20 Jahre Imperia... und sie dreht sich immer noch. Bodensee Magazin 29. (2013) 46–47.

² *Honoré de Balzac*: A szép Impéria. <http://mek.oszk.hu/06300/06388/06388.htm#3>. A letöltés ideje: 2014. november 7.

³ *Iny Lorentz*: A szajha. Bp. 2009. A név valójában két szerzőt (Iny Klocke és Elmar Wohlrath) takar.

*A szerző az MTA–DE Lendület Magyarország a Középkori Európában Kutatócsoport tagja.

szárnőnk” személyében.⁴ A szexi öltözet mögött Lucrezia de Paris „pajzánkát” sejtik, aki 1485-ben Ferrarában látta meg a napvilágot, már csak ezért sem lehetett ott a zsinaton, ráadásul soha nem látta Konstanzot. Az itáliai Imperia a 1500-as évek elején Rómában évődött, többek között Agostino Chigi sienai bankár szeretőjeként osztogatta bájait. Kitartója akaratának megfelelően a San Gregorio Magno al Celio templom portikuszában helyezték örök nyugalomra, egy helyes felirattal emlékezve kivételes tulajdonágára. „Imperia egy római kurtizán, méltó egy ilyen nagy névhez, példája az emberek ritka szépségének. 26 évet és 12 napot élt, 1511. augusztus 15-én halt meg”. Az „isteni Imperia,” ahogy nevezték, nemcsak gyönyörű, hanem művelt és szellemes asszony volt,⁵ de ez nem sokat nyomott a latba, mert később kihantolták, és csontjaival együtt sírkövét is kidobták. Helyére Lelio Guidiccioni kanonok földi maradványai kerültek 1643-ban.⁶

Ennek ellenére – a művészet tudatformáló erejének köszönhetően – Peter Lenk monumentuma Konstanz jelképévé vált, ami nemcsak a fentiek ismeretében érdekes, hanem mert egy utcalány lett a város szimbóluma. Ez nekem Wagner Sándor „Dugovics Titusz önfeláldozása” képét (1859) juttatja az eszembe, amikor a festmény kapcsán, egy nem létező személy heroizmusával példálózni kezdtem. A legendákat teljes mellszélességgel támogatva megjegyzem, a török elleni háborúból ismerünk olyan anonim daliákat, akik az ellenséget magukkal rántva a mélybe vetették magukat. Elég csak Jajca 1464-es ostromára gondolni.⁷ És annak ellenére, hogy Imperia és a zsinati résztvevők izgalmas kapcsolata sem igaz, a fizetős szerelem névtelen rabszolgái szintén ott tolongtak a városban. A „császárnő” esztétikai és minőségi hiányát pályatársai feltehetően feledtetni tudták, ellenben távolléte számomra szomorúan sült el. Tanulmányomnak nem adhattam az „Imperium az Imperiában” címet.

A szórakozás érdekes szegmensei közül – a fentiek értelmében – kizárólag a logikát szem előtt tartva, vizsgálódásomat a buja kisasszonyok látogatásával kezdem. A szép hölgyek jelenlétükkel segíthették az egyházszakadás okozta sebek gyógyítását és bölcs döntésekre sarkallhatták a politikusokat Európa – a verduni szerződés (843) utáni és a bécsi kongresszus (1815) előtti – legfontosabb tanácskozásán. Nem tévedek nagyot, amikor azt gondolom, Imperia szorgos

⁴ Az imperia németül császárnőt (Kaiserin) jelent.

⁵ Helmut Weidhase: Imperia. Konstanzer Hafenfigur. Konstanz 1997. 27-29.

⁶ A templomra: *Diego Angeli*: Le chiese di Roma. Roma 1903. 203-206.

⁷ E. Kovács Péter: Jajca 1464-es ostroma. „Amikor a hollós nindzsák délre mentek büntetni a muzulmánt”. In: Az értelem bátorsága. Tanulmányok Perjés Géza Emlékére. Szerk. Hausner Gábor. Bp. 2005. 403-418.

kolléganőinek és kollégáinak is köszönhetően a résztvevők nagy része örömmel ragadt le a zsinat színhelyén, és nem csak a tárgyalások eredményére voltak kíváncsiak. Esetleg Vénusz hűbéresei is szerepet játszottak abban, amiről a frankfurti követek írtak városuknak. Jacob Brun és Johan von Holzhausen beszámolója szerint Zsigmond a magyarokat és a vele lévő más nemzeteket is haza akarja küldeni, de azok a látványosságok okán szívesebben maradnának Konstanzban.⁸

Mivel a kurtizánok látogatását a fent említett gyűjtőszó alkotóelemének tartom, érdemesnek tartom megvizsgálni, vajon a zsinat városában hányan és hogyan képviselték a szakmát. Ulrich Richental szerint voltak, akik bordélyokban dolgoztak, míg mások házat béreltek. Istállók is helyet adhattak a légyottoknak, sőt a vágyakat akarat szerint bárhol be lehetett teljesíteni. Hétszáz körülire becsüli őket, de a konstanzi polgár azt is megemlítette, hogy a „regisztráltakon” kívül még rengetegen választották a megélhetésnek ezt a módját.⁹ A *domus lupanaris*okban általában harmincan buzgólkodtak, míg a szerencsésebbek és gazdagabbak egy egész épületet vettek ki. Itt szerzett tapasztalatairól Oswald von Wolkensten szép izgalmas verset írt. A költőt Zsigmond 1415. február 16-án a városban fogadta szolgálatába, évi 300 magyar arany fizetéssel.¹⁰ Rigmusai „*in situ*” benyomásokra utalnak, míg az adomány a tapasztalati megismerés kifizetését szolgálhatta.¹¹

Nem csak a professzionális költőt ihlették meg a városi kurtizánok. Eberhard Windecke egy olyan dalt ismer, amit Konstanzban jegyzett le, „hogy az ifjak is lássák, és jobban értsék, hogy az egyháziak milyen sok gonosz szemérmertlenség-

⁸ Frankfurts Reichsrespondenz nebst andern verwandten Aktenstücken von 1376-1519. Herausgegeben von Johannes Janssen. Erster Band. Aus der zeit König Wenzels bis zum Tode König Albrechts II. 1376-1439. Freiburg in Breisgau 1863. 485. sz. 1415. 01. 19. Konstanz. Jacob Brun és Johan von Holzhausen frankfurti követek levele városukhoz.

⁹ „*Offen hüren in den hürhüsern und sust, die selb hüser gemiet hattend und in den stalen lagen und wa sy mochten, dero waren ob vij, on die häimlichen, die laß ich bleiben*”. (Öffentliche Huren in den Hurenhäusern und solche, die selber Häuser gemietet hatten und in den Ställen lagen oder wo sie wollten, deren gab es über 700, ohne die ‚Heimlichen‘, die lasse ich ungezählt.). Chronik des Konstanzer Konzils 1414-1418 von Ulrich Richental. Eingeleitet und herausgegeben von Thomas Martin Buck. (Konstanzer Geschichts- und Rechtsquellen herausgegeben von Stadtarchiv Konstanz XLI.). Memmingen 2011. 520. (A krónika esetében mindig a fejezetekre hivatkozom és nem az oldalszámokra.)

¹⁰ Regesta Imperii XI/1. Die Urkunden Kaiser Sigismunds (1410/11-1424). Verzeichnet von Wilhelm Altmann. Innsbruck 1896. (a továbbiakban RI) 1447. sz. 1415. 02. 16. Konstanz. Zsigmond oklevele.

¹¹ „*Es ist ain altgesprochener rat*”. Die Lieder Oswalds von Wolkenstein. http://www.wolkenstein-gesellschaft.com/texte_oswald.php#K119. A letöltés ideje: 2014. november 7. A költőre és Konstanzra legújabbban: *Mathias Herweg*: Oswald von Wolkenstein. Ein Sängelerleben auf Reisen. In: Das Konstanzer Konzil. Essays. Herausgegeben von Karl-Heinz Braun, Mathias Herweg, Hans W. Hubert, Joachim Schneider und Thomas Zotz. Konstanz 2014. 58-63.

get követtek el”, ezért azt tanácsolja mindenkinek „olvassa el, de ne kövesse.”¹² Zsigmond életrajzírója fájdalom, nem adta meg, milyen dallamra is kellene el-énekelni a kis versikét.

*Ma arról jönnek a hírek napra-nap,
mint zajlik lent, Konstanzban a zsinat,
mily virulásba kezdtek ott a lányok,
mi kincs, mi munka vár ott óréájok.
A sváb szűz mind olyan szorgalmatos,
hogy száz tankönyv nincs együtt oly okos,
ahogy ők Amor mesterségét értik,
s kényeztetik, ha szép, ha rút, a férfit.
Nem rettentí az idegen beszéd
a sváb leányzó téveteg fülét,
dukátok, obulusok, koronák
segítik föltalálni szép magát.
Egy költőtársam volt, kit, mint a végzet,
egy fekete lány-szempár megigézett.
Szép volt a lány, szemérmes és finom
s lényéhez méltó volt e szendeség nagyon.
A férfiszív megőrül az ilyentől,
ész és merészség egy csapásra megdől.
Így járt az én barátom is, szegény,
minden volt ő már, épp csak nem legény,
s a leány mit sem engedett neki.
Akkor felrémlett bennem valami:
egy régi, Rajna menti ház, ahol*

*„Kurvát vegyenek! Tessék! Ki akarja?”
És a szoknyát a fejtetőre vonják,
hogy a papoknak élesszék a szomját.
A szegény ember mit mondhat ilyenre,
„Megbolondult a papság, meg, hitemre!”*

*szajhaként láttam őt valamikor.
Társam legott utána járt a háznak
látta a lányokat, s hogy mit csinálnak:
sötét kis zugaikban varrogattak,
hogy betevő falatra teljen aznap.
A koldus sors, amelybe bé születtek,
s hogy az idő sem kínált írt ezeknek,
barátomat könnyekre fakasztotta,
s rimázkodott a lánynak, hagyja abba.
Ám amióta földünkön a pápa,
sorsát a szép nem rózsaszínbe látja.
S hogy mi lesz majd e nők történetéből?
Kurafik fogják elrendezni végül,
hiszen oly tenger pénzük van ezeknek,
hogy minden rossz lányt nemessé tehetnek.
S püspök uram a legfőbb mester ebben,
ki úgy fizet, hogy szeme sem rebben.
Bizony, ugyancsak pórul járt a társam,
ki ott járkált közöttük díszkabátban.
Rákurjantott egy rossz lány nagy vígan:
„Üdvöz légy, kedves udvaronc uram!
Veled hállok, egy aranyad, ha van.”
S az esti utcán szolganép rivallja:*

*A gazdag kurafik keltette szegény
kínzó marás a szegények szívében,
de légyen sorsunk bármily mostoha,
őket követni nem fogjuk soha.”¹³*

¹² Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról. Fordította, sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta Skorka Renáta. Bp. 2008. (História Könyvtár. Elbeszélő források 1.). 270. fejezet.

¹³ Uo. Skorka Renáta és Mann Lajos fordítása.

A jeles biográfus által lejegyzett művecske magáért beszél, és összhangban áll a fentebb említett adatokkal. Ha helyes a dalban említett ár, akkor alaposan meg kellett gondolni a félrelépést, hiszen ekkor egy szobát ággal 1-2 forintba (Gulden) került havonta.¹⁴ A kereslet–kínálat szerencsés egymásra találása magyarázatul szolgálhat az örömet adó lányok és asszonyok magas számára. Ez azonnal érthetővé válik, ha megnézzük, hányan laktak a városban, és milyen sokan jöttek ide a tárgyalások okán. Konstanz polgárságát ekkor 5-7 ezer főre becsülik, míg a vendégek számát 20-30 ezerre.¹⁵ Ez azért reálisabbnak tűnik, mint az Ulrich Richental krónikájában található 72 460.¹⁶ Lovak is szép számmal érkeztek. A kölni egyetem követei szerint 1415-ben Zsigmond, csökkenendő a zsúfoltságot, embereinek hatásai közül ezret máshol szállásoltatott el.¹⁷ Az adat elfogadható, de ez is csak töredékét jelentheti a valós értéknek. Gondoljunk bele! Milyen töménytelen takarmány és víz kellett az ellátásukhoz. Nem beszélve arról, ami kijött belőlük.

A bordélyok látogatóinak nevei titokban maradtak – Oswald von Wolkensteint kivéve –, ennek okán Zsigmondról sem maradtak fent bejegyzések. Igaz, 1414. december 24-én a király és a királyné karöltve érkeztek a városba, és végig együtt maradtak az uralkodó európai utazásának a megkezdéséig, így a konstanzi kis-asszonyok látogatása nehézségekbe ütközhetett, ellenben 1417 telétől, egészen a következő év tavaszáig, amikor Borbála nélkül élt a zsinat városában, elképzelhetően időt tudott szakítani – az államügyek intézése mellett – Amor dolgainak méltó elrendezésére is.¹⁸ A *domus lupanaris*ok vizitálásának terhet mindig felvállalta. 1434-ben, amikor a császár Ulmban állomásozott, szorgalmasan látogatta a helyi bordélyházat. Tiszteletére azokat az utcákat is kivilágították, amelyek a férfiaknak oly kedves örömeikkel szolgáló hölgyek munkahelyére vezettek.¹⁹ Fájó sebként arról sincs tudomásunk, hogy a Vas megyei Pornóapáti faluból valakinek sikerült volna bejutni egy helyes konstanzi nyilvánosházba, természetesen csak tanácsadás végett.

¹⁴ *Joseph Laible*: Geschichte der Stadt Konstanz und ihrer nächsten Umgebung. Konstanz 1896. 40.

¹⁵ *Weidhase, H.*: Imperia i. m. 11.

¹⁶ *Richental, U.*: Chronik des Konstanzer Konzils i. m. 505. A számot később írták oda.

¹⁷ Zsigmondkori Oklevéltár [a továbbiakban ZsO] (1415-1416). V. k. Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette Borsa Iván. Bp. 1997. 128. sz. 1415. 01. 24. Konstanz. A kölni egyetem követjeinek levele intézményükhöz.

¹⁸ A megérkezésre: Acta Concilii Constanciensis. Zweiter Band: Konzilstagebücher, Sermones, Reform- und Verfassungsakten. Herausgegeben in Verbindung mit Johannes Hollnsteiner von Heinrich Finke. Münster 1923. 199-200. Valamint: *Engel Pál-C. Tóth Norbert*: Itineraria regum et reginarum (1382-1438). Bp. 2006. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 1.) 99. 101. 172-173. 174.

¹⁹ *Magyari-Kossa Gyula*: Értekezések a magyar orvostörténelem köréből. I. k. Bp. 1929. 196.

A szórakozásra vonatkozó egyéb források felkutatása a zsinat idején nem várt nehézségekbe ütközött. Kevés a forrás és ezekben minimális a bejegyzés, feltehetőleg nem az iratpusztulás okán, hanem mert a *conciliumon* történeteket fontosabbnak tartották, mint a léha beszámolókat. Olyan helyzet volt Konstanzban, amikor a politika gyakorlatilag tökéletesen rányomta a bélyegét a résztvevők mindennapjaira. Az akadályok ellenére megpróbáltam összegyűjteni azokat az apróságokat, amelyek ha elhomályosítani nem is tudják a bordélyok ügybuzgó látogatásáról írottakat, de legalább pirinyót árnyalják a képet. Az európai rendezésben megfáradt test nem csak a gyönyört kereste, hanem alkalomadtán másra is vágyhatott.

Mivel az esetleges tobzódások színterének a város számított, kézenfekvőnek látszott a kutakodást a konstanzi krónikákban kezdeni.²⁰ Sajnos csalódnom kellett, mert az alapdolgozókra – evés, ivás, kocsmák látogatása, zeneszó és egyéb kicsapongások – semmit sem találtam. A résztvevők hivatali komolyságát (egyházi emberek) indokként felhozni gyenge kísérlet, hiszen a kísérletek nagy részét világiak alkották. Rájuk kevésbé voltak érvényesek a visszafogottságot elváró szabályok. Néhány árat azért érdemes felidézni, még ha oly hiányosak is az ismereteink a dőzsölés témaköréből. Aki marhahúst szeretett volna enni, annak egy fontért három, a kiszikkadt máj karbantartóinak (egy pint rajnai bor segítségével) tíz, míg a helyi vinkó kedvelőinek, ugyanezzel a mértékegységgel számolva, kettő pfenniget kellett fizetniük. A csuka szerelmeseinek (1darab/17 pfennig) és a hering kedvelőinek (1 darab/1-2 pfennig) szintén az erszényük mélyére kellett nyúlniuk.²¹

A mindennapok zajosak lehettek, erre utal egy 1417. november 7-én kiadott királyi rendelet, amit Konstanz valamennyi templomába eljuttattak. Ennek értelmében a zsinat alatt illetékteleneknek nem léphetnek be a Kaufhausba. Tiltja a csődületet és a lármázást, úgy sípokkal (*mit pffifen*), mint egyéb eszközökkel. A hajók is csak egy nyíllövésnyi távolságra köthettek ki az épülettől. Senki sem játszhatott titokban, vagy nyilvánosan, sem kártyával, sem mással, ameddig nem választják meg a pápát.²² A korlátozások többek között azt mutatják, hogy szórakozásként kártyáztak és a muzsikát is örömmel hallgatták.

Érthető módon az egyházi források – itt Gulielmus Fillastre presbiter karinális (Sancti Marci) és Jacobus Cerretanus beszámolóira gondolok – sem ké-

²⁰ Philip Ruppert: Das alte Konstanz in Schrift und Stift: Die Chroniken der Stadt Konstanz. Konstanz 1891.

²¹ Laible, J.: Geschichte der Stadt Konstanz i. m. 40–41.

²² A krónikában hibásan október 7-i dátum áll. Richental, U.: Chronik des Konstanzer Konzils i. m. 251.

nyeztetik el a kutatót.²³ Ők a politikáról, valamint a tárgyalások menetéről és tartalmáról írnak, ritkán tesznek csak világi kitérőt. De így dolgozik Ulrich Richental is. A város polgára – szerencsénkre – néha lazított, és számunkra értékelhető mozzanatokot is lejegyzett. Eberhard Windecke maradt az utolsó reményünk, de ő annak ellenére, hogy sokat tartózkodott a zsinat színhelyén, számos konstanzi történetet csak hallomásból vetett papírra.²⁴

Akár az „aki éjjel legény legyen nappal is az” javaslat megfogadásának tekinthetjük, amikor a nyilvánosházakban történő vitézkedés mellett, többen a Mars mezején is becsülettel helyt álltak. A férfias szórakozás non plus ultrájának a nemes embernél a lovagi megmérettetés számított. Erről már 1415. március 20-án tudósították az utókort. IV. Frigyes osztrák herceg (1406–1439), a lengyel és a magyar előkelők részvételével Konstanzban hadi tornán vettek részt. Ezt használta ki XXIII. János pápa és megszökött a városból.²⁵ Más forrásból azt is megtudjuk, a herceg ekkor Cillei Hermann fiával (II. Hermann) tört lánzdását.²⁶ Újabb alkalomról csak két év múlva találtam adatot. 1417 decemberének első napján a Fischmarkton csaptak össze a merészek.²⁷ 1418-ban a karneváli időszakban örülhettek a férfias küzdelem hívei. Február 8-án (*off die fastnacht*) maga Zsigmond is kedvet kapott egy kis testmozgásra. Olyan páncélt vett fel, amiben nem ismerték fel. Két ellenfelével is sikeresen harcolt, de csak akkor tudták meg, kit takar az acél, amikor első győzelme után felemelte sisakrostélyát. A nézők ekkor hangos üdvörléssel köszöntötték.²⁸ A király tehát pozitív élménnyel várhatta a bőjti időszakot.

Utóljára hagytam a „látványosságok” gyűjtőszó alatt, általam önkényesen csoportosított bejegyzéseket, mint a „szórakozás” vizuális megjelenéseit. Kizárólag azokkal tudok érdemben foglalkozni, amelyekről azt gondolom, hogy a nyilvánosság előtt zajlottak. A zárt plénum előtti történésekre alkalomadtán, az érdekesség kedvéért azért utalok. Mindkét típus kapcsolódhatott egyházi- és világi ünnepekhez, valamint olyan eseményekhez, ahol a képi impresszió fontos szerepet kapott. Kezdjük az ajándékokkal, mert a szuvenírek a szív

²³ Finke, H.: Acta Concilii Constanciensis II. k. i. m. 13–170. 171–348.

²⁴ Skorka Renáta: Eberhard Windecke itineráriuma. Világtörténet 31. (2009) 34–50. 46–47.

²⁵ Acta Concilii Constanciensis. Dritter Band: Die drei Päpste und das Konzil, Schriften zur Papstwahl. Herausgegeben in Verbindung mit Johannes Hollnsteiner und Hermann Heimpel von Heinrich Finke. Münster 1926. 229. Valamint: Ruppert Ph.: Die Chroniken der Stadt Konstanz i. m. 119.

²⁶ Finke, H.: Acta Concilii Constanciensis III. k. i. m. 262.

²⁷ Laible J.: Geschichte der Stadt Konstanz i. m. 50.

²⁸ Janssen, J.: Frankfurts Reichsrespondenz i. m. 549. sz. 1418. 02. 15. Konstanz. Heinrich von Odernheim frankfurti követ levele városához.

meglágyítása mellett, a szemet is gyönyörködtethették.²⁹ Mert a meglepetésért köszönet járt, a nagyobbért pedig terjedelmesebb „Danke”, ahogy ezt egy ismeretlen írta, feltehetőleg Konstanzból Frankfurt városába, finoman célozva arra is, hogy ez a királynál sincs másképpen.³⁰ „Állagánál” fogva az első helyre azt a bölényt sorolom, amit Zsigmond II. Ulászló lengyel királytól (1386-1434) kapott. Az állat mellé kedveskedésnek gondolt prémek látványa rejtve maradhattak az érdeklődő nagyközönség előtt, de a „bisont” titokban átvinni a városra, nem gondolnám, inkább jelentős csődület előtt szállíhatták az uralkodóhoz 1417 februárjának elején.³¹ A nemes vadnak számító jószág a középkor folyamán Polonia egyik jelképévé vált. 1515-ben, amikor a bécsi királytalálkózón I. Miksa császár (1508-1509) és I. Zsigmond lengyel király (1506-1548) először találkoztak, a vendéglátó Trautsmansdorfbán vadászatot rendezett. Annyira összemeglekedtek, hogy a Habsburg uralkodó meghívatta magát egy bölényvadászatra Lengyelországba.³² Akinek nehézségbe telik elképezni ezt a hatalmas teremtményt, vegyen egy üveg Żubrówka vodkát és nézegesse a címekjét. Luxemburgi Zsigmond meg is köszönte a tél beálltával jó időben érkező ajándékokat, és ekkor bizton nem a bozontos *wesantra* utalt.³³ Az állatról és a meglepetésről Ulrich Richental is tudott. Szerinte II. Lajos sziléziai és briegi herceg hozta magával, mint II. Ulászló követe.³⁴

Futótűzként terjedhetett a városban, amikor Zsigmond nyolc hajót készíttetett. Ezek a tengeri galeotákhoz hasonlítottak (*galiotten*).³⁵ Ezt a „kis gályát” vitorlával (Ebben a korban ezek inkább egyárbocosak lehettek.) és evezőkkel egyaránt felszerelték. A vízi járművekről Eberhard Windecke is beszámolt.

²⁹ A „szűk körben” átadott ajándékokkal nem foglalkozom Egy példa. Zsigmond 1415. január 22-én borsot kapott Konstanz városától. Sőt, lovas hírnökét és Lajos herceget (Több is volt belőlük a zsinaton.) is ezzel ajándékozták meg. *Ruppert, Pb.*: Die Chroniken der Stadt Konstanz i. m. 386.

³⁰ *Janssen, J.*: Frankfurts Reichsrespondenz i. m. 550. sz. 1418? Konstanz? Ismeretlen levélíró Frankfurt városához.

³¹ *Bernhard Bef:* Johannes Falkenberg O. P. und der preussisch-polnische Streit vor dem Konstanzer Konzil (mit archivalischen Beilagen). Zeitschrift für Kirchengeschichte 16. (1896) 385-464. 450-451. 1417. 02. 09. Konstanz. Peter von Wormedith, a német lovagrend prokurátorának a levele a nagymesterhez. Prémeket más előkelők is kaptak.

³² Fugger-Jäger krónika. II. k. 273 v. http://archiv.onb.ac.at:1801/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=3919213.xml&dvs=1416341044720~102&locale=hu_HU&search_terms=&adjacency=&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=1&usePid1=true&usePid2=true. A letöltés ideje: 2014. november 7. Az adatra Tringli István (Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatócsoport Történettudományi Intézet) hívta fel a figyelmemet. Önzetlen segítségét ezúton is megköszönöm.

³³ RI XI/1. 1104. sz. 1417. 11. 11. Konstanz. Zsigmond oklevele.

³⁴ *Richental, U.*: Chronik des Konstanzer Konzils i. m. 54,1.

³⁵ *Janssen, J.*: Frankfurts Reichsrespondenz i. m. 525. sz. 1417. 02. 27. Konstanz. Heinrich Streler, a német lovagrend frankfurti commendátorának levele városához.

Ezek 1418. május 21-én már Gottliebennél ringtak a vízen. Az életrajz írója szerint ezeket a király a zeelandiakkal építtette, azoknak a tapasztalatoknak az alapján, amit „Katalóniában, Seelandban, Provence-ban, a Francia Királyságban, Angliában, Flandriában és még más országokban szerzett.”³⁶ Úgy tűnik, a biográfus valóban ott volt az eseménynél, mivel a zsinat feloszlata után (1418. április 19.) az uralkodóval tartott a fentebb említett kikötőbe.³⁷

Ellenben csak hallomásból ismerhette a két bajor herceg konstanzi civakodását.³⁸ Kettőjük viszálya már a zsinat előtti időkben elkezdődött. VII. Lajos bajor-ingolstadtai herceg területi igényekkel lépett fel nagybátyja, XVI. Henrik bajor-landshuti herceggel szemben, ezért az utóbbi szövetséget kötött unokaöccse többé-kevésbé valamennyi szomszédjával. 1417-ben az idősebb rokon a nyílt utcán megtámadta ellenlábását és kardjával súlyosan megsebesítette, de az túlélte az akciót.³⁹ Eberhard Windecke (utólagos) beszámolója szerint a fegyveres támadásnál mindkettőjük kísérete ott serénykedett, és rajtuk kívül az arra csámborgók is élvezhették a váratlan látványosságot. Az összetűzésre az október 18 előtti napokban kerülhetett sor, és Lajos még november 8-án is a maródiak listáját erősítette.⁴⁰

A végtisztesség szertartásáról a gyász elkeserítő érzése ellenére említést tesz, nem azért mert egyeseknél ezt akár szórakozásként is felfoghatjuk, hiszen néhány ember hála, már akkor is örömet okozhatott, hanem a látványosság okán. Elsősorban azok temetésére gondolok, akiktől státuszuk okán méltóságteljesen és ünnepélyesen búcsúztak. 1415. április 15-én halt meg Konstanzban Manuel Chrysoloras pápai legátus. A Konstantinápolyból származó humanistát a dominikánusok templomába helyezték örök nyugalomba. (Aeneas Silvius Piccolomini szép verset írt sírkövére.)⁴¹ Landolfo Marramaldo kardinális utolsó napjáról Ulrich Richental tudósít bennünket. Számára október 16-án fejeződött be a földi lét.⁴² Robert Hallum, Salisbury püspöke, 1417. szeptember 4-én a város mellett található gottliebenni püspöki várban mondott végleges búcsút életétől.⁴³

³⁶ Eberhard Windecke emlékirata i. m. 76. fejezet.

³⁷ *Skorka, R.*: Eberhard Windecke itineráriuma i. m. 37.

³⁸ Uo. 46.

³⁹ Eberhard Windecke emlékirata i. m. 83. fejezet. A viszály hátterére: Uo. 365.

⁴⁰ *Finke, H.*: Acta Concilii Constanciensis II. k. i. m. 155.

⁴¹ *Laible, J.*: Geschichte der Stadt Konstanz i. m. 43.

⁴² *Richental, U.*: Chronik des Konstanzer Konzils i. m. 164.

⁴³ Uo. 242.

Természetesen a zsinat idején mások is meghaltak. Csak egy példa: 1418-ban – hosszú ideig – naponta tizennégyen.⁴⁴ Elmúlásukat utólag is sajnálom, ellenben enyészetük a téma szempontjából érdektelen, mivel egyszerű sírba tételt kaphattak, és meg sem emlékeztek róluk. A temetések szomorúságához szokott városlakókat vegyes borzongás foghatta el, ha 1415. július 6-án (szombat) éppen a városkapu környékén nézelődtek. Ezen a napon égették meg Husz Jánost délelőtt 11-kor.⁴⁵ Hamvait a Rajnába szórták.⁴⁶ A középkori ember a nyilvános máglyahalált látványosságként kezelte, ezért a szomorú tény ellenére, a huszita ideológus kivégzését és temetését szintén ebbe a csoportba soroltam.

A látványosságok unalmasnak tűnő, de semmiképpen sem lebecsülendő részét képezték az egyházi ünnepekhez kapcsolható processziók. Mivel ezek az utcán zajlottak és gyakorlatilag, aki számított a zsinaton, az ott volt, a lélek mellett a vizuális emlékeket is gazdagították. Zsigmond 1414. december 24-e és 1415. július 19-e között kisebb kitérőktől eltekintve, Konstanzban állomásozott. 1417. július 22-én újból itt találjuk, egészen a következő év májusának közepéig.⁴⁷ Ez idő alatt számos lehetőség nyílt a nyilvános vonulásokra.⁴⁸ Néhány példa. Zsigmond 1415-ben biztosan ott volt a Laetare vasárnapi (március 10.) körmenetben, arany rózsával a kezében, XXIII. János pápa, számos kardinális, érsekek, püspökök és előkelőkkel egyetemben.⁴⁹ A király és a királyné az úrnap (május 30.) processzióról sem hiányzott. Ulrich Richental szerint többek között 2 pátriárka, a konstantinápolyi (János) felett egy baldachint láthattak, 27 kardinális, 39 érsek, 250 püspök, hercegek és más urak kíséretében.⁵⁰ Egy utolsó példa. 1417. június 10.-én, hasonlóan a fenti ünnepnapon, császári ékességben, Zsigmondot újból a körmenetben találjuk.⁵¹

Az istentiszteletek említése mellett sem mehetünk el megjegyzés nélkül. A misék évszázados elemei és az liturgiát követő öltözékek színei Konstanzban a mindennapok szerves részének számítottak, újdonságot és az ehhez kapcsolható látványosságot Isten szolgálainak hatalmas száma jelenthette csak. A választék – a zsinat idején – széles skálán mozoghatott. A városlakók tobzódhattak és kedvükre válogathattak a prelátusok között, aztán ki-ki eldönthette, aznapra kit

⁴⁴ Ulrich Richentalra hivatkozva: *Ruppert, Ph.*: Die Chroniken der Stadt Konstanz i. m. 123.

⁴⁵ *Ruppert, Ph.*: Die Chroniken der Stadt Konstanz i. m. 274.

⁴⁶ *Richental, U.*: Chronik des Konstanzer Konzils i. m. 161.

⁴⁷ *Engel P.–C. Tóth N.*: Itineraria regum et reginarium i. m. 99. 101.

⁴⁸ Biztos vagyok benne, hogy amikor Zsigmond a városban állomásozott, minden egyházi ünnepen személyesen ott volt. Nem csak a misékre gondolok. Adatunk viszont alig van.

⁴⁹ *Richental, U.*: Chronik des Konstanzer Konzils i. m. 108,2.

⁵⁰ Uo. 142.

⁵¹ *Finke, H.*: Acta Concilii Constanciensis II. k. i. m. 114.

választ hitének közvetítőjeként az Úrhoz. Azt gondolom, a *concilium* bezárása után a helyi plébánosok bizton serényebben igyekeztek és jobban odafigyeltek a mondanivalójukra, hiszen híveik négy évig elkényeztetve éltek, legalábbis ami a prédikációkat illeti.

A tanácskozási napok sem szűkölködtek vizuális érdekességekben, de mivel ezek nem voltak nyilvánosak, csak a kiválasztottak láthatták 1417. május 12-én Zsigmondot, amint teljes imperatori ornátusban, koronával a fején, jogarral és meztelen karokkal megjelent a Joannes de Bronhiaco kardinális által vezetett tárgyaláson, és azon a trónuson foglalt helyet, ahová a pápa szokott ülni. Az őt kísérő hercegek, örgrófok és bárók sokasága nem csak a király fontosságát emelte ki, hanem a szerencsés szemlélődők elégedettségét is kiválthatta.⁵² Hasonló példát csak egyet idézek. November 8-án, hasonlóan a tavaszi naphoz, ugyanannak a bíborosnak az elnökle idején, az uralkodó megint „rendesen” kiöltözve, „szokásos” díszével együtt jelent meg a teremben.⁵³

Az egyházi processziók és a világi bevonulások között remek átvezetésnek számít az V. Márton megválasztását (1417. november 1.) húsz nappal követő koronázás. A városlakók a következőt láthatták. A menet elején egy skarlát vörös anyaggal letakart ló vitte a pápai trónt. A cathedra Sancti Petrit nyolc fehér paripa követte, ezeket ugyanilyen textillel terítették be. Mögöttük 12 vörös selyemzászlót és két angyalszobrot emeltek a magasba. Klerikusok hatalmas tömege adta vonulók derékhadát. A 112 püspök és apát hatásait fehér szövettel díszítették. A pápa előtt 20, bíborosi ornátusba öltözött kardinális léptetett, menjeiket az előbb említett színnel és módon cicomázták. V. Márton paripájának kantárját az egyik oldalon a gyalogosan vonuló Zsigmond, míg a másik félen I. Frigyes brandenburgi örgróf fogta, az apostolok lován közlekedő fejedelmektől és uraktól kísérve. A mars végét 20, fehér ruhát viselő püspök zárta. Ezek között nagy számban voltak pátriárkák és prelátusok, valamint advokátusok színes kalapokban. Majd zárásként a kíváncsiskodók óriási tömegét láthatták a kortársak.⁵⁴ A városban állítólag nagy sikert aratott, hogy a király és a választó *zu Fuß* vezette a szentatyát.⁵⁵

⁵² Joannes de Bronhiaco episcopus cardinalis Ostensis. *Finke, H.*: Acta Concilii Constanciensis II. k. i. m. 101-102.

⁵³ Uo. 155.

⁵⁴ *Janssen, J.*: Frankfurts Reichsrespondenz i. m. 545. sz. 1417. 11. 21 után. Frankfurt városához írt levél melléklete. Valamint: Uo. 542. sz. 1417. 11. 25. Konstanz. Peter Quentin von Ortenberg levele Frankfurt városához.

⁵⁵ ZsO (1417-1418). VI. k. Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette Borsa Iván. Bp. 1999. 1192. sz. 1417. 12. 01. Konstanz. Konrad von Hildesheim levele Regensburg városához.

Gulielmus Fillastre beszámolója nem ennyire színes, de elolvasása után még okosabbak leszünk. A pápát a Joannes de Bronhiaco kardinális szentelte fel a templomban (*in ecclesia Constanciensi*), majd a kivonultak, és V. Mártont a püspöki udvarban a császári jelképeket viselő Zsigmond jelenlétében Amadeus de Salutiis bíboros koronázta meg.⁵⁶ Ezután elindultak. A tiarában lovagló szentatyát az egyháznagyok és az előkelők lovon és gyalogosan kísérték. Az uralkodó „zablás” gesztusáról ő is tudott. Amikor a város közepénél jártak, egy útkereszteződésben, a megválasztottat selyemmel letakart tórával, rabbik üdvözölték.⁵⁷ A beszámoló írója megjegyezte: „Nem tudom, mit kérték. A szórakozási tényező a tömegbe dobott pénzek jelentették. Fillastre szerint ez a római császárokra utaló momentumnak számított. Ezután a pápa visszatért a palotájába, de senkit nem vendéglát meg (*nullis dedit prandium*),⁵⁸ megfosztva a történészeket egy remek lakoma leírásának és elemzésének a lehetőségétől.

Sajnos a konstanzi zsinat idejéből ránk maradt források nem teszik lehetővé, hogy az „adventusok” valamennyi alkotóelemét szemléltetni lehessen.⁵⁹ Elsőnek XXIII. János bevonulásáról szerzünk tudomást, aki 1414. október 18-án érkezett a városba.⁶⁰ Ulrich Richental leírásából a következők derülnek ki. A szentatya Kreuzlingen irányából érkezett egy fehér lovon ülve. Ugyan ilyen színű miseruhát viselt, úgy nézett ki, mint egy pap, aki az az oltárnál szokott állni. Fején egy viseletes fehér mitrát viselt. Aranyozott baldachin alatt poroszkált, ezt a városból hozták, és négy rúdját ugyanennyi konstanzi polgár vitte.⁶¹ Mellettük az egyik oldalon a római Bertoldo Orsini gróf, zsinati marsall, míg az ellenkezőn VI. Rudolf von Monfort-Tettnang gróf, Scheer ura, baktatott gyalogosan. Ők a pápa hatásának a kantárát fogták és így vezették az állatot. Közvetlenül előttük kilenc fehér ló haladt, rajtuk díszes nyergek. Nem hiányoztak a liturgikus tárgyak sem. Többek között egy szentségtartóról és két égő gyertyáról is tudunk. XXIII. Jánost egy lovas követte, aki egy nagy rúdon, sárga-vörös színekkel csí-

⁵⁶ Amadeus de Salutiis diaconus cardinalis Sanctae Mariae novae.

⁵⁷ A szövegben az „*et rotulo legis sub pallio serico*” kifejezést olvashatjuk. Ezt fordítottam tórának.

⁵⁸ Finke, H.: Acta Concilii Constanciensis II. k. i. m. 160.

⁵⁹ Ezek: a megérkezés előkészítése, a találkozás (*occursus*), az ünnepi felvonulás a városban (*processio*), a főtemplom meglátogatása (*offertorium*) és a vendéglátás. Gerrit Jasper Schenk: Der Einzug des Herrschers. „Idealschema” und Fallstudie zum Adventuszeremoniell für römisch-deutsche Herrscher im spätmittelalterlichen italienischen Städten zwischen Zeremoniell, Diplomatie und Politik. Marburg 1996. (Edition Wissenschaft Reihe Geschichte. Band 13.). A zsinat alatti ceremóniákra legújabbban: Uő: Zeremonielle und Rituale auf dem Konstanzer Konzil. In: Das Konstanzer Konzil, i. m. 22-27.

⁶⁰ Finke, H.: Acta Concilii Constanciensis II. k. i. m. 15.

⁶¹ Ezek: Heinrich Schilter és Heinrich Ehinger tanácsosok, Hans Hagen bíró és Heinrich von Ulm polgármester.

kozott, hatalmas ernyőféléit vitt.⁶² Ez olyan óriási volt, hogy akár három paripa is elfért volna alatta. A tetjét egy aranyból gyártott „gomb” zárta le, ezen egy ugyanebből a fémből kreált angyal állt, kezében kereszttel.⁶³ Valójában ez egy keletről származó napernyő volt, mint a pápa császárral azonos hatalmának az egyik jelképe.⁶⁴ A furcsa szerkezet után kilenc kardinális lovagolt, mindegyik vörös palástban. A városban további egyháziak csatlakoztak a menethez és a „*Te deum laudamus*” zengve a templomhoz vonultak. A vesperás után a szentatya gyalogosan a Szent Margit kápolnán át a palotába ment.⁶⁵

Zsigmond és Borbála december 24-én, karácsony előestéjén lépte át a város határát. Jacobus Cerretanus tudomása alapján XXIII. Jánost az uralkodó levélben értesítette, ezt Heinrich Lazenbuch vitte Konstanzba. Ide már hajóval érkeztek, a közeli Überlingenben váltottak át a vízi útra. Őket III. Rudolf szász-wittenbergi herceg (1402-1419), választófejedelem és Cillei Hermann kísérte. Úgy tűnik, ők készíthették elő a bevonulást. Említést tettek még két török fogolyról is. Az egyikük király volt, a másik herceg.⁶⁶ Rajtuk kívül a fogadóbizottság számtalan előkelőt, valamint az udvari személyzet tagjait láthatta. Állítólag „*hora quinta post mediam noctem*” kötöttek ki. Itt a püspök (Otto von Hachberg-Rötteln), a klérus és a város vezetői nagy tisztelettel fogadták. A királyi pár ezután külön baldachin alatt gyalogosan a katedrálishoz vonultak, ahol a pápa, a kardinálisok és egyéb egyháznagyok várták őket. Zsigmond és Borbála láb- és kézcsókkal köszöntötte XXIII. Jánost, majd a király külön pace öleléssel.⁶⁷ Ezután mindketten a pápa jobb oldalán található, aranyozott szövetbe bevontrónra ültek le külön-külön. Elkezdődött a matutinum. A király diakónusi ruhában, fején aranyozott diadémal követte a szertartást. A szentatya egy kardot és egy kalapot adott át neki, „ahogy a pápáknál ez szokásos Karácsony este.” Zsigmond és Borbála az ezt követő három misén is ott maradtak, mindez hat órán át tartott, csak ezután vonultak kíséretükkel együtt a szálláshelyükre.⁶⁸

A rövid leírások ellenére mindkét alkalommal jól elkülöníthetőek az adventus legfontosabb alkotóelemei: az *occursus*, a *processio* és az *offertorium*, de ezeket egy másik bevonulásnál is felismerhetjük. 1417. január 27-én, amikor a király

⁶² Erről nagyon szép képet őriz a konstanzi Rosgartemuseum. Ezt 1464 körül készíthették. http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Konstanzer_Richental_Chronik_Der_Hut_des_Papst_5r.jpg. A le-töltés ideje: 2014. november 7.

⁶³ Richental, U.: Chronik des Konstanzer Konzils i. m. 23.

⁶⁴ Schenk, G. J.: Zeremonielle und Rituale i. m. 24.

⁶⁵ Richental, U.: Chronik des Konstanzer Konzils i. m. 23.

⁶⁶ Inkább két török előkelőről lehet szó.

⁶⁷ A szövegben megjegyzik, mindez „*sive oris*” történt.

⁶⁸ Finke, H.: Acta Concilii Constanciensis II. k. i. m. 199-200.

visszatért hosszú európai útjáról, újból Konstanzban találjuk, de felesége ekkor nem volt vele. A zsinat valamennyi tagja – erős túlzás lehet – élje ment a hídig. Itt az uralkodó leszállt a lováról és megkezdődött a processio. Aranyozott baldachin alatt érkezett a székesegyházba, ahol Joannes de Bronhiaco kardinális fogadta evangéliummal és szentelt vízzel. Robert Hallum, Salisbury püspöke beszéddel (*sermo*) üdvözölte Zsigmondot, aki egy aranyozott szövettel borított trónra ült, ahová régen a pápa szokott. Amikor az angol főpap befejezte, a „*Te Deum laudamus*” énekelték.⁶⁹

Az utolsó csoportot a politikai reprezentáció kimeríthetetlen tárházként szolgáló események adják. A békekötéseket nem sorolnám ide, hiszen azokat szűk körben rendezték le. Ellenben ilyennek tartom a diplomaták fogadását és bevonulását, hiszen aki Európában számított, azoknak a követei mind megfordultak Konstanzban. Sajnos azon kívül, hogy jöttek-mentek és tárgyaltak a királlyal, vagy bárki mással, nem sokat tudunk róluk. Minden bizonnyal nagy érdeklődéssel fogadták azt a díszes török követséget, akik 1416 tavaszán érkezett a városba. Az uralkodó ekkor már nem volt ott, de ez nem zavarta a zsinat egyik ismeretlen résztvevőjét. Kijelentette, azt beszélik, az oszmánok császára elfogadná Zsigmond uralmát.⁷⁰ Hát nem így történt! A Regesta Imperii kötetében töménytelen utalást olvashatunk a különböző diplomatákról, de feleslegesnek tarom valamennyit felsorolni, mivel témánk szempontjából érdektelenek. Inkább a konkrét politikai kérdésekről írnak, és ízelítőt kaphatunk a korszak tárgyalási technikájáról is.

Egy példa a sok közül. 1417. január 27-én már ott volt Konstanzban Johan Ramon Folch Cardona gróf, az aragón követ, akit Zsigmond a megérkezése után egy nappal már fogadott. Beszámolójából kiderül, a francia és az angol diplomaták hasonlóan a városban állomásoznak, és nemsokára egy skót szaktársuk megérkezését várják.⁷¹ Az anglus esetében egy másik bejegyzésben legalább annyit elárulnak, hogy amikor 1417-ben John Forester megjelent az uralkodó előtt, akkor az a térdszalagrend jelvényét viselte.⁷² Ezt V. Henrik (1413-1422) királytól kapta. A kedvencem egy bellunói jelentésben olvasható. Michele Miari szerint, amikor Zsigmond tudomást szerzett a feltrei és bellunói helytartótól,

⁶⁹ Uo. 86. Zsigmond kezdetben egy rövid ideig a Freiburger Hofban lakott, majd ezután végig az Augustinerklosterban.

⁷⁰ ZsO V. 1837. sz. 1416. április. Konstanz. Ismeretlen levele Csehországba.

⁷¹ Acta Concilii Constanciensis. Vierter (Schluss-) Band. Herausgegeben Johannes Hollnsteiner und Hermann Heimpele von Heinrich Finke. Münster 1928. 64-65. 1417. 02. 01. Konstanz. Johan Ramon Folch Cardona gróf levele uralkodójához.

⁷² ZsO VI. 68. sz. 1417. 02. 02. Konstanz. John Forester angol követ levele V. Henrik angol királyhoz.

Ulricus Scalától, a feltrei követek távozási szándékáról, akkor számos báró, lovag és nemes füle hallatára durván szitkozódni kezdett.⁷³ Mindezt csehül. Nyilvánvalóan azért, hogy környezete is értse. A levél írója latinul fogalmazott, de Zsigmond szavait olaszul adta vissza.⁷⁴ Másnap folytatódott a vesszőfutás. A szerencsétlent árulónak nevezte, leváltásával riogatta, lefejezéssel fenyegette és a végén elzavarta. Mindezt olyan elánnal tette, hogy a jelenlévők már-már tettelegességtől tartottak. Mindezt olaszul.⁷⁵ Nyilvánvalóan azért, hogy a címzett is értse.⁷⁶

Sokkal érdekesebbnek tűnnek a vazallusi eskük. Az ehhez kapcsolódó ünnepek nem csak az adományozottak életében hagytak kitörölhetetlen nyomot, hanem a külsőségek okán a jelenlévőknek is fontos momentumként tarthatták számon. A példákat hosszasan lehetne sorolni. A legjelentősebbnek a nürnbergi várgróf ügyét tekintem. 1417. április 18-án I. Frigyes (1417-1440) Zsigmondtól megkapta a brandenburgi örgrófságot az ahhoz tartozó választófejedelmi szavazattal.⁷⁷ Ha csak a tanúk számát nézzük (21) már tömegként kezelhetjük őket, ráadásul Ulrich Richental is úgy tudja, rengetegen vettek részt az ünnepségen.⁷⁸ Köztük toladokhattak a frankfurti követek, akik szerint az újdonsült *markgraf*nak a király egy zászlót is átadott, valamint fogadta hódolatát.⁷⁹ De még nem volt vége a napnak! Frigyes megajándékozta a király kancellárjait, a kapuőröket, a trombitásokat és a síposokat egyaránt.⁸⁰ Az ügy előzményéhez azért hozzátartozik, hogy az uralkodó már 1415 tavasza előtt kinevezte a tartomány kormányzójává és kapitányává, mindezt csekély 150 000 magyar forint fejében. Zsigmond ekkor ígéretet tett, a brandenburgi örgrófságot a választófejedelmi szavazattal, valamint a főkamarási méltóságot szintén átadja 400 000 magyar aranyért. Az uralkodó nagyvonalúan „megengedte” Frigyesnek az első összeg levonását a végső árból.⁸¹

⁷³ Az egyik feltrei követ nevét ismerjük. Ő Laurenzio Guslino.

⁷⁴ A szövegben a „*na sera lusso, na futi mare*” kifejezést olvashatjuk.

⁷⁵ A latinul írt levélben olaszul adja vissza a király szavait, majd visszavált. Ezért gondolom, hogy olaszul beszélt Ulrik Scalához.

⁷⁶ *Harry Breslau*: Zur Geschichte Kaiser Sigismunds. Forschungen zur deutschen Geschichte. Herausgegeben durch die historische Commission bei der königliche Academie der Wissenschaften 18. (1878) 385-391. 385-389. 1417. 08. 18. Konstanz. Michele Miari bellunói követ levele városához.

⁷⁷ RI XI/1. 2201. sz. 1417. 04. 18. Konstanz. Zsigmond oklevele. Valamint: *Richental, U.*: Chronik des Konstanzer Konzils i. m. 224,1.

⁷⁸ Uo.

⁷⁹ *Janssen, J.*: Frankfurts Reichsrespondenz i. m. 531. sz. 1417. 04. 19. Konstanz. Jacob Brun és Johan von Holzhausen frankfurti követek levele városukhoz.

⁸⁰ *Richental, U.*: Chronik des Konstanzer Konzils i. m. 224,1.

⁸¹ ZsO V. 563. sz. 1415. 04. 30. Konstanz. Zsigmond oklevele.

Nem sorolom fel valamennyi hűbéri kinevezést és esküt, de jelzem, a Regesta Imperii köteteibe sokat olvashatunk, sőt jó néhány Ulrich Richental munkájába is bekerült. Ez talán azt jelenti, a krónikás ott lehetett az érdeklődők gyűrűjében némelyik ünnepségen.⁸² A lovaggá ütésekre általában, a fentiekhez hasonlóan, széles körben, és az érdeklődők gyűrűjében tettek szert. 1417. június 10-én este, az Úrnapi ünnepségek után, a király sok magyar és lengyelt tüntetett így ki.⁸³ A következő év januárjában Zsigmond Guarsias Fernandit tanácsosává nevezte ki, és a Sárkány-rendet is megkapta.⁸⁴ Ugyanebben az évben a kiváló vendéglátás elismeréseként a város polgármesterének (Heinrich von Ulm) a vállát is érintette a király kardja (*mit ainem bloßen schwert*).⁸⁵

A „szórakozás és látványosság a konstanzi zsinat idején” kérdéséhez a források hiányában csak szűkszavúan szólhattunk hozzá. A fentebb említett érveim mellett még egy apróságra hívnám fel a figyelmet. A toruáni kommandátor szerint a király és az előkelők eltávozása után a zsinat érdektelenné vált.⁸⁶ Azt gondolom, ez nem csak a tárgyalásokra, hanem a mindennapokra is vonatkozhatott. Egy biztos, amikor az uralkodó érkezéséről szóltak a hírek, akkor alaposan megnőtt az érdeklődők száma. Ez derült ki Peter von Wordmitt leveléből, aki a fenti információ birtokában azonnal megkezdte a német lovagrend képviselőinek a szállását lefoglalni.⁸⁷ Zsigmond elvitte a show-t, de amikor újból megjelent a városban, visszatértek a szép idők.

⁸² Richental, U.: Chronik des Konstanzer Konzils i. m. 224,1–225,3.

⁸³ A szövegben a „*fecit armare*” kifejezést olvashatjuk. Ezt fordítottam lovaggá ütésnek. Finke, H.: Acta Concilii Constanciensis II. k. i. m. 114.

⁸⁴ RI XI/1. 2836. sz. 1418. 01. 22. Konstanz. Zsigmond oklevele.

⁸⁵ Laible, J.: Geschichte der Stadt Konstanz i. m. 41. Valamint: Richental, U.: Chronik des Konstanzer Konzils i. m. 276.

⁸⁶ Zsigmondkori Oklevéltár V. k. i. m. 1296. sz. 1415. 12. 03. Konstanz. A toruáni kommandátor levele a német lovagrend nagymesteréhez.

⁸⁷ Regesta Historico-Diplomatica Ordinis Sanctae Mariae Theutonicorum 1198–1525. Pars I. Bearbeitet von Erich Joachim. Herausgegeben von Walther Hubatsch. Göttingen 1948. 2641. sz. 1414 és 1417 között. Konstanz. Peter von Wordmitt levele a német lovagrend nagymesteréhez.

Maléth Ágnes

A schisma előidézői? Az avignoni pápaság megítélése a modern magyar történetírásban

Az avignoni pápaságról alkotott kép a történetírásban a legutóbbi időkig igen negatív volt. Az éltélő vélemények nem csak a 14. században megfogalmazott kortárs kritikákból eredtek,¹ hanem a későbbi korok problémái (nemzeti, felekezeti, teológiai ellentétek) is nyomukat hagyták a történeti megítélésen. Az avignoni pápákat ezért sokáig a francia királyok kreatúráinak tartották, felelőssé tették őket az egyházi hatalom meggyengüléséért, a bíborosi kollégium elfranciásításáért, valamint nepotista és korrump egyházszakadást okozó eredszettek a morális válságot, mely végül a nagy nyugati egyházszakadásban tetőzött, és amelynek csak a konstanzi zsinat tudott véget vetni.² A 19. század második felében, a vatikáni források kiadásának megindulása az avignoni korszak fokozatos átértékelését is hozta; elsősorban katolikus egyházi szerzőknek köszönhetően. Guillaume Mollat, francia apát, történész³ 1912-ben avignoni pápákról megjelent monográfiájában⁴ már hangsúlyozza: az egyházfői hatalom centralizációja és a korszak adminisztrációs reformjai olyan hatalmat adtak az avignoni pápáknak, amellyel minden más európai államnak számolnia kellett.⁵ A jelenlegi európai történetírás már mindenképpen elismeri az avignoni korszak „vívmányait”. A kérdéskör számos nyelven olyan gazdag szakirodalmi bázissal rendelkezik, hogy annak részletes áttekintése egy hosszabb írás témája lehetne.

¹ A korszak két kiemelkedő alakja, Dante és Petrarca is rendkívül élésen kritizálta az avignoni pápákat.

² A neves protestáns történetíró, Ranke az európai országokban felbredő nemzeti érzésnek tulajdonította, hogy a pápaság gyenge és zavart helyzetbe került a 14. században. Leopold von Ranke: Die römischen Päpste, ihre Kirche und ihr Staat im sechszehnten und siebzehnten Jahrhundert. I. Band. Berlin 1834, 35–36. Pastor már függőségnek titulálta az avignoni korszakot, a szentszék hatalmának meggyengülését látta benne és a schisma eredetét abban látta, hogy a pápaság a francia túlsúly miatt elvesztette univerzális jellegét. Ludwig von Pastor: Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters. I. Band. Freiburg, Herdersche Verlagshandlung 1901, 68.

³ Guillaume Mollat francia apát, a vatikáni regisztrumok kiadásának megindítója, munkásságáról ld. Charles Samaran: Éloge funèbre de Mgr Guillaume Mollat. In: Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres vol. 112 (1968/2), 245–248.

⁴ A mű 1912-ben már két kiadást is megélt. Guillaume Mollat: Les papes d'Avignon (1305–1378). Paris, Librairie Victor Lecoffre 1912.

⁵ „Le mouvement de centralisation, qui est si vigoureusement imprimé à l'Église et qui s'accroitra encore avec le temps, constituera à la Papauté une puissance avec laquelle les pouvoirs publics de tout pays devront compter, négocier.” Mollat: Les papes i. m. 48.